

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

Činnosť, funkcie a perspektívy rozvoja národnostných profesionálnych divadelných súborov na Slovensku a Ukrajine z pohľadu verejnej správy

Michailo Zan, Ondrej Marchevský

Publikované v rámci projektu Zdieľanie know-how z európskej integrácie a skúsenosti z cezhraničnej spolupráce medzi Nórskom, Ruskom ako aj Slovenskom a Ukrajinou, CBC 01014.

štúdie k medzinárodným otázkam a14

Partneri:

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

Spolufinancovanie:

Publikované v rámci projektu Zdieľanie know-how z európskej integrácie a skúseností z cezhraničnej spolupráce medzi Nórskom, Ruskom ako aj Slovenskom a Ukrajinou, CBC 01014.

Výška projektového grantu: 426 173,- EUR.

www.norwaygrants.org

Tento projekt je spolufinancovaný z Nórskeho finančného mechanizmu a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Program SK08 – Cezhraničná spolupráca: „Slovensko – Ukrajina:

Spolupráca naprieč hranicou“

Projekt je podporený z Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Program SK08 – Cezhraničná spolupráca: „Slovensko – Ukrajina: Spolupráca naprieč hranicou“ – „Slovakia – Ukraine: Cooperation across the Border“.

Činnosť, funkcie a perspektívy rozvoja národnostných profesionálnych divadelných súborov na Slovensku a Ukrajine z pohľadu verejnej správy

Michailo Zan, Ondrej Marchevský

- © Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.
- © Prešovská univerzita v Prešove

Vydavateľ

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.
Staromestská 6/D, 811 03 Bratislava
Kancelária Prešov: Hlavná 11, 080 01 Prešov, Slovenská republika
www.sfpa.sk

Autori: Michailo Zan, Ondrej Marchevský
Recenzenti: Peter Brezáni, Vladimír Benč
Grafická úprava a tlač: ADIN s.r.o., Prešov

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

ISBN 978-80-89356-67-6

Obsah

Úvod.....	4
Úloha národnostných divadelných súborov	4
„Legislatívny štít“ fungovania národnostných divadiel. Od medzinárodných po samosprávne rámce fungovania. V kontexte Slovenska a Ukrajiny.	9
Financovanie národnostných divadiel na Slovensku a na Ukrajine.	15
Odporúčania	18

Úvod

Prečo divadlo? Je to totiž najkultivovanejšia forma prejavu verejnej zaangažovanosti. Je antidótom radikalizmu, z ktorého zvyknú byť ktorékoľvek občianske hnutia, iniciatívy a často aj iné verejné aktivity obviňované. Je arénou, kde je zaangažovanosť vo vzájomnej interakcii medzi protagonistami, hercami, divadelníkmi, umelcami a recipientmi, divákmi.

Hovoriac v schillerovských intenciách nie je možné nesúhlasiť, že divadlo je morálnym ústavom, ba je možné dodať, že predstavuje najumiernenejší prejav občianskej aktivity a reflexie spoločenského diania.

Od tohto predpokladu sa bude odvíjať aj ďalšia štruktúra práce. Bude bližšie predstavená funkcia a zmysel divadelného umenia v jeho národnostnom profesionálnom prevedení. Následne budú predstavené, vymenované takéto umelecké súbory na Slovensku a Ukrajine. Rovnako v kontexte oboch krajín budú predstavené legislatívne rámce ich fungovania. Odvodené budú návrhy pre možné napredovanie a rozvoj tak v umeleckej ako aj legislatívnej a praktickej rovine.

Úloha národnostných divadelných súborov

Prečo národnostné divadlo? Tu je možné odpovedať slovami jedného z popredných predstaviteľov národnostného divadla na Slovensku Ivana Hryca-Dudu, ktorý svoj postoj, so špecifickým skloňovaním pojmu národný ako národnostný no zároveň aj celonárodný, sformuloval takto: „Význam národných divadiel si hlboko uvedomovali kultúrni dejatelia všetkých národov. Vo vytvorení samostatného národného divadla videli uskutočnenie duchovnej suverenity národa, a preto tieto divadlá vznikali často za cenu veľkých obetí, ochotne prinášaných na oltár služby národnej kultúre“¹. Tento významný predstaviteľ národnostného divadelného života bezprostredne reflektuje aj rozmer občianskej interakcie a kultivácie, ktorú tento formát umeleckej činnosti prináša, zdôrazňuje: „Dnes nie je divadlo chrámom, slúžiacim iba duchovným potrebám nepatrného počtu vyvolených, v našich časoch divadlo musí slúžiť ako prostriedok šírenia kultúry medzi masami

¹ Citované podľa Pukan, M.: *V premenách času. Ukrajinské divadlo. Divadlo Alexandra Duchnoviča*. Bratislava/Prešov: Divadelný ústav a Divadlo Alexandra Duchnoviča, 2007, s. 15.

ľudu, musí byť ohniskom, rozohrievajúcim srdcia celého národa“². Výhrada jazykovej „obmedzenosti“, tak často spájaná s pôsobením národnostných divadiel, funguje akosi pospolitito ako silný argument pre znevažovanie či redukovanie významu a hodnoty národnostného divadla. Vo vzťahu k tejto poznámke naberajúcej argumentačnú váhu je možné formulovať protiargumentáciu, ktorej nosnou myšlienkou môže byť práve tá, formulovaná Mironom Pukanom v kontexte umeleckého prejavu národnostných divadiel: „Ide totiž o divadlo prekračujúce svojou umeleckou výpoveďou jazykovú bariéru a jeho poetika je komunikatívna pre diváka patriaceho do akéhokoľvek národného, národnostného či etnického zoskupenia.“³

To, čo by sme mohli nazvať akousi konštantou divadla, je práve to osvetové pôsobenie a zainteresovanosť do spoločenského života, ktorej význam nekončí národnosťou či etnikom, no kreuje tradície a identitu celého národa či kultúrneho okruhu, koloruje jeho obraz v bohatých farbách. Ich základňou by mali byť ich regióny, no význam býva často medzinárodný, sú tým čo s podporou regiónu, lokálnych oficiálnych inštitúcií, samosprávy môže podporovať kulturotvorný proces v oveľa širšom meradle.

Profesionalita sa pri týchto aktivitách stáva mimoriadne dôležitou. Obdivuhodný je entuziazmus a autentický záujem, s ktorých od nepamäti pristupovali amatérski divadelníci k svojim výkonom na javisku. Existencia bohatej amatérskej divadelníckej scény, má ale často za následok to, že sa štiepia talentovaní umelci do jednotlivých súborov. Umožnenie fungovania a podpora môže ponúknuť aj to, že profesionálny súbor v sebe môže združovať tých najlepších, ktorý by sa pri amatérskom či poloprofesionálnom rozštiepení mohli strácať v množstve súborov, ako na to poukazuje Himič⁴ vo svojej práci o divadelných súboroch v období 1. ČSR. Je potrebné zdôrazniť spoločne s Himičom, že toto spojenie je efektívne a výhodné tak po umeleckej stránke ako aj finančnej. V tejto podpore by mala významnú úlohu zohrávať štátna a hlavne samosprávna pomoc.

Na území Slovenskej republiky pôsobia štyri profesionálne divadelné súbory národnostných menšín. Sú nimi: rómske národnostné divadlo Romathan v Košiciach. Na šírení umenia maďarskej menšiny a maďarského jazyka v priestore dramatického umenia sa podieľajú divadlo Thália taktiež z Košíc a Jókaiho divadlo v Komárne. Kultúru Ukrajincov a Rusínov prezentuje Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove. Okrem týchto súborov je len pre ozrejmienie situácie možné spomenúť aj dva profesionálne umelecké súbory Podukelský umelecký ľudový súbor a Mladé srdcia (Ifjú Szivek). Všetky tieto súbory sú zriaďované priamo príslušnými samospráv-

² Tamže, s. 15.

³ Tamže, s. 5. Pozri taktiež Knopová, E.: Etnické a sociálne premeny mikroregiónu Tekova zachytené v tvorbe Divadla Potôň. In: *Slovenské divadlo*, roč. 63, č. 2, 2015, s. 81 – 99.

⁴ Himič, P.: *Divadelný život Prešova*. Bratislava: Divadelný ústav, 2014.

nými krajinami na základe zriaďovacích listín, ktorých štruktúra a obsahové zameranie budú predmetom charakteristiky.

Ukrajina, podobne ako Slovenská republika, je v kontexte skladby obyvateľstva, typickým multietnickým štátom. Na základe posledného sčítania obyvateľstva z roku 2001, ukrajinské etnické jadro predstavuje 77,8% (37,5 mil.) z celkového počtu 48,457 mil. obyvateľov. Najpočetnejšiu národnostnú menšinu predstavujú Rusi (8,3 mil. obyvateľov, alebo 17,3%). K národnostným menšinám, početnosť ktorých prevyšuje 200 obyvateľov, patria Bielorusi, Moldavčania, Krymskí Tatári a Bulhari; k tým, početnosť ktorých je vyššia ako 100 tisíc obyvateľov patria – Maďari, Rumuni, Poliaci a Židia; k tým, početnosť ktorých je vyššia ako 50 tisíc obyvateľov patria – Arméni, Gréci a Tatári; k tým, početnosť ktorých je vyššia ako 30 tisíc obyvateľov patria – Rómovia, Azerbajdžanci, Gruzínci, Nemci a Gagauzi⁵. Vyššie uvedených šestnásť etnických spoločenstiev v percentuálnom vyjadrení predstavuje 4,2 % celkového počtu obyvateľov Ukrajiny a žijú roztrúsené v mestskom prostredí avšak vytvárajú aj kompaktné komunity v dedinskom prostredí. Vďaka takejto multikultúrnej štruktúre obyvateľstva Ukrajiny, vznikla aj potreba národnostných médií, škôl, kultúrnych inštitúcií a hlavne divadiel.

Je dôležité poznamenať, že prvé národnostné divadlá vznikali ešte v období tzv. korenizácie a formovania národnostno-kultúrnej autonómie pre predstaviteľov najpočetnejších národnostných menšín Sovietskej Ukrajiny (20. – 30. roky 20. stor.). Najplodnejšie sa vyvíjali židovské divadlá. Ako prvé bolo v roku 1925 otvorené v Charkove Židovské štátne divadlo. Následne v Kyjeve začali svoju činnosť profesionálne divadelné spoločnosti *Унзер вінкл* (Unser Winkel – Náš kútik), *Кунст вінкл* (Kunst Winkel – Kútik umenia), *Ідиш фольксбіне* (Jidish volksbiene – Židovská národná scéna), Štátne židovské divadlo, Židovské divadlo robotníckej mládeže, Židovské štátne divadlo mladého diváka a Židovské bábkové divadlo. V rokoch 1928 – 1941 v rámci Kyjevského štátneho hudobno-divadelného inštitútu M. Lysenka fungovala Židovská herecká fakulta. Okrem židovských profesionálnych divadelných kolektívov v tom čase úspešne pracovali aj poľské, bulharské a grécke štátne divadlá. V nasledujúcom období komunistickej vlády na Ukrajine (1940 – 1980), ako aj v celom Sovietskom Zväze, prevládala politika straníckej kontroly a rusifikácie. Rusifikácia viedla na konci 80. rokov k tomu, že v rámci Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky (USSR), ostalo ukrajinojazyčných menej ako 30 % divadiel.

Od začiatku 90. rokov minulého storočia sa začína občianska a etnokultúrna renesancia etnických spoločenstiev na Ukrajine. Najpočetnejšia ruská

⁵ Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року Штатистický úrad Ukrajiny, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (prístup 16. 5. 2016).

národnostná menšina získala fakticky „veľmi dobré dedičstvo“ z bývalej sovietskej éry a je najplodnejším reprezentantom etnickej palety profesionálnych divadelných kolektívov národnostných menšín Ukrajiny. V roku 1991 bolo zo 73 profesionálnych divadiel Ministerstva kultúry USSR ruských 16 a zo 118 divadelných štúdií bolo 94 ruských. Ruská kultúra sa najúspešnejšie rozvíjala v Krymskej autonómnej republike. V roku 2003 zo štyroch štátnych divadiel dva hrali iba v ruskom jazyku (Gorkého ruské akademické dramatické divadlo a Republikové bábkové divadlo) a dva hrali čiastočne po rusky (Štátne ukrajinské hudobno-dramatické divadlo a Štátne krymskotatarske hudobno-dramatické divadlo)⁶.

Na začiatku tohto desaťročia kultúrno-umelecké potreby etnických Rusov uspokojovalo v mestách Ukrajiny viac ako 20 štátnych divadiel ruskej drámy. Medzi nimi najvýznamnejšie boli: Štátne akademické divadlo ruskej drámy Lesji Ukrajinky (Kyjev), Sevastopolské akademické ruské dramatické divadlo A. Lnačarského, Ruské dramatické divadlo Čiernomorskej flotily V. Lavreňova (Sevastopol), Krymské akademické ruské dramatické divadlo M. Gorkého (Simferopol). Luhanské oblastné ruské dramatické divadlo, Donecké akademické oblastné ruské divadlo mladého diváka (Makijivka), Donecké akademické oblastné dramatické divadlo Rádu Vďaky (Mariupol), Charkovské akademické ruské dramatické divadlo A. Puškina, Dnepropetrovské akademické divadlo ruskej drámy (Dnepr), Odeské akademické ruské dramatické divadlo, Zakarpatské oblastné štátne ruské dramatické divadlo (Mukačevo) a i.⁷ Okrem štátnych profesionálnych divadiel, má repertoár v ruskom jazyku 90 divadelných štúdií a 3 bábkové divadlá. Ďalších 25 divadelných štúdií hrá predstavenia v dvoch jazykoch – v ukrajinčine a v ruštine⁸. Geografia ich dominantného pôsobenia zahŕňa mestá Kyjev a Sevastopol, Krymskú autonómnu republiku, Odeský, Luhanský, Donecký, Dnepropetrovský, Charkovský a Mykolajivský kraj (oblasť). Profesionálnym miestom, kde vznikala spolupráca medzi ruskými dramatickými divadlami z Ukrajiny a zo susedných štátov bol festival *Stretnutia v Odeze*.

Okrem ruskojazyčných divadiel, na Ukrajine úspešne pracujú aj divadelné inštitúcie iných národnostných menšín: Krymskotatarské akademické hudobno-dramatické divadlo (Simferopol), Poľské národné divadlo (Lvov), Zakarpatské oblastné maďarské dramatické divadlo (Berehovo), Kyjevské

⁶ Табачник, Д. В. (голова), Москаль, Г. Г., Воронін, В. М., Пилипенко, Т. І., Василенко, С. В.: *Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи: Довідкове видання*, Етнос, 2004, s. 68.

⁷ Пекарчук В.: Зміни характеру участі представників етноспільнот у професійному культурно-мистецькому житті незалежної України: досвід та тенденції 1990–2000 рр. In: *Україна у світовій історії*. č. 4 (53), 2014, s. 218–9.

⁸ Мазука Л. І.: «Щодо питання забезпечення мовно-культурних прав етнічних росіян в Україні». Аналітична записка, *Народný inštitút strategických štúdií pri prezidentovi Ukrajiny*, <http://www.niss.gov.ua/articles/1483/> (prístup 16. 5. 2016).

akademické hudobno-dramatické cigánske divadlo Romans (Kyjev), Židovské hudobno-dramatické divadlo Šolom-Alejchema (Kyjev), Chmeľnícké židovské divadlo *Bez líčenia*. V roku 2013 začalo pracovať Odeské bulharské dramatické divadlo. Už tradíciou sa stalo organizovanie medzinárodných divadelných festivalov národnostných menšín – židovských divadelných súborov *Blúdiate hviezdy* (Kyjev), rómskeho umenia *Amala* (Kyjev), festival poľského divadla (Lvov), *Krymská archa* (v rámci Krymskotatarského akademického hudobno-dramatického divadla v Simferopole).

Ako môžeme vidieť v základnej štruktúre inštitúcií, ktoré reprezentujú národnostné menšiny Ukrajiny, výrazným spôsobom dominujú práve ruské profesionálne kolektívy. To je ďalším dôkazom pre konštatovanie faktu, že neexistujú žiadne diskriminačné snahy vo vzťahu k Rusom na Ukrajine. Ba práve naopak, štát vo vysokej miere podporuje ich duchovno-kultúrny rozvoj. Zároveň nedávne udalosti, spojené s anexiou Krymu, existenciou vojnových aktivít v Luhanskom a Doneckom kraji (oblastiach) ako aj všeobecné zhoršenie vzťahov s Ruskou federáciou, sa odzrkadlili aj v oblasti národnostných divadiel na Ukrajine. Berúc do úvahy túto skutočnosť, multietnicitu divadelného kolektívu a jeho umeleckého repertoáru, divadelný súbor Zakarpatského oblastného štátneho ruského dramatického divadla sa 15. októbra 2014 rozhodol zmeniť svoj názov. V súčasnosti sa oficiálne volá Zakarpatské oblastné divadlo drámy a komédie, t. j. bez bývalej prepojenosti na ruskú národnosť⁹. Musíme taktiež zdôrazniť, že práve toto divadlo bolo iniciátorom a organizátorom unikátneho Medzinárodného divadelného festivalu *Etno-Dia-Sféra*. V rámci tohto festivalu bolo odohratých desiatky divadelných predstavení, ktoré reprezentovali národnostnú kultúru Rusov, Bielorusov, Tatárov, Maďarov a Rómov. V čase 20.-28. mája 2016 sa v Mukačeve uskutočnil už 17. festival etnických divadiel štátov SNŠ a Euroregiónu.

⁹ Divadlo začalo svoju činnosť v auguste 1947 premiérou drámy *Velitel' Suvorov*. Režiroval ju hlavný režisér Bilhorod-Dnistrovského ruského dramatického divadla Hryhorij Hotavský, ktorý v roku 1946 spoločne s divadelným kolektívom prešiel na trvalo do Mukačeva.

„Legislatívny štít“ fungovania národnostných divadiel. Od medzinárodných po samosprávne rámce fungovania. V kontexte Slovenska a Ukrajiny

F. M. A. Voltaire vo svojom *Filozofickom slovníku*¹⁰ hovorí, že na prekonanie pliegy menom fanatizmus sú krátke zákony. Zdá sa, že zákony dokážu byť krátke aj na vykorenenie toho, čo všeobecne vnímame pozitívne, na vykorenenie národného, národnostného a etnického citenia, povedomia. Táto nemožnosť vykorenenia, ktorá sa musí konfrontovať so zákonnou snahou o vykorenenie často vedie práve k tej pliege, ktorú popisuje Voltaire, teda k fanatizmu. No otvorenosť, prijatie a umožnenie rozvíjania svojej kultúrnej, osvetovej a vzdelávacej činnosti v zákonných normách dokáže byť dobrým predpokladom pred vypuknutím tejto epidémie. Navyše môže mať výrazný prínos a nielen rozmer prevenčný.

Legálnosť konania je tým, čomu musí podliehať aj umelecká činnosť, aj tá, divadlá nevynímajúc, by nemala stáť ani mimo a ani nad zákon. K tomuto zakotveniu a zároveň k zákonnej potrebe ochrany takejto činnosti vedú viaceré právne akty. „Legislatívny štít“¹¹ bude priblížený od tých najvšeobecnejších, bazových až po lokálne.

Spomedzi významných medzinárodných dokumentov zaväzujúcich v tejto oblasti je možné ako prvý uviesť *Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín*¹² (Rada Európy). Už v *Preambule* nachádzame: „Podpísané členské štáty Rady Európy a ostatné štáty, ktoré sú signatármi tohto rámcového dohovoru; ..., majú na zreteli, že otrasy v európskej histórii ukázali, že ochrana národnostných menšín je podstatná pre stabilitu, demokratickú bezpečnosť a mier na tomto kontinente; majú na zreteli, že vytvorenie ovzdušia tolerancie a dialógu je predpokladom pre to, aby sa mohla kultúrna

¹⁰ Voltaire, F. M. A.: *Filozofický slovník*. Bratislava: Pravda, 1976.

¹¹ Výraz použitý od Peter Himič.

¹² *Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín*, <http://old.culture.gov.sk/zahranicnestyky/zmluvna-zakladna/rada-europy/vykladova-sprava> (prístup 16. 5. 2016).

rôznorodosť stať rovnako zdrojom ako aj prostriedkom nie rozdeľovania, ale obohacovania každej spoločnosti“. Je badateľné, že všetky členské štáty si uvedomujú, aký význam pre formovanie a rozvoj spoločnosti v Európe majú národnostné menšiny a ich kultúrne osobitosti. Osobitosti, ktorých potlačanie či zámerná ignorancia môžu byť zdrojom konfliktov, no ktorých rozvoj v atmosfére tolerancie a vzájomného porozumenia môže posúvať život do nových rozmerov, obohatiť ho.

V *Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov*¹³ presnejšie v jej Časti III Článku 12 Odseku 1 je možné nájsť formuláciu ďalšieho z takýchto záväzkov: „Vo vzťahu ku kultúrnym aktivitám a kultúrnym zariadeniam – najmä ku knižniciam, k videotékam, ku kultúrnym centráram, k múzeám, archívom, akadémiám, divadlám a ku kinám, ako aj k literárnym dielam a ku kinematografickej produkcii, k ľudovému kultúrnemu prejavu, festivalom, ku kultúrnemu priemyslu vrátane, inter alia, použitia nových technológií – zmluvné strany sa zaväzujú, v rozsahu, v akom sú verejné orgány kompetentné, majú právomoci alebo zohrávajú v tejto oblasti nejakú úlohu: a, podporovať prejavy a aktivity charakteristické pre regionálne alebo menšinové jazyky, ako aj podporovať rozličné prístupy k dielam vytvoreným v týchto jazykoch; b, v rozličnej forme podporovať v iných jazykoch prístup k dielam vytvoreným v regionálnych alebo menšinových jazykoch napomáhaním a rozvojom prekladateľskej aktivity, dabingu, post-synchronizácie a výroby titulok“. Za zmienku stojí taktiež nasledujúca formulácia bezprostredne súvisiaca s predošlými dvoma: „f, podporovať priamu účasť zástupcov užívateľov daného regionálneho alebo menšinového jazyka pri vytváraní kultúrnych zariadení a plánovaní kultúrnych aktivít“. Ide o jedno zo zásadných usmernení, ktoré sa bolo potrebné pretaviť aj do úrovne štátnych národných legislatívnych noriem Slovenskej republiky.

Na úrovni Slovenskej republiky je možné naznačiť rámce určujúce chod umeleckých a divadelných súborov počnúc Ústavou SR. V Druhej hlave, Štvrtom oddieli, Článku 34 stojí: (1) „Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie“. Za mimoriadne dôležité v tomto kontexte je možné považovať aj doplnujúce znenie: (3) „Výkon práv občanov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám zaručených v tejto ústave nesmie viesť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva“. Ide o po-

¹³ *Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov*, https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov (prístup 16. 5. 2016).

ukaz práve na to, že činnosti jednotlivých národností a etnických skupín by nemali, ba nesmú byť vzájomne sa vylučujúce alebo sa obmedzujúce. Je možné považovať to za kľúčovú by priam symptomatickú formuláciu, a to v tom zmysle, že akceptovanie takejto tolerantnosti a vzájomnej úcty, nie je ničím prirodzeným či všeobecne prijímaným, ale niečím, čo je potrebné normatívne ošetriť.

Bezprostredne k činnosti divadelných a umeleckých súborov sa vzťahuje Zákon NRSR č. 103/2014 Z.z.¹⁴ o divadelnej činnosti a hudobnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v ktorom sú zásadné tieto časti a ich znenia. Ako prvý uvádzame Článok 1 §3 odsek 2 a z neho vyberáme: „Ministerstvo na úseku divadelnej činnosti a hudobnej činnosti: (b) vedie evidenciu divadiel, evidenciu hudobných inštitúcií a evidenciu slovenských zvukových záznamov umeleckých výkonov; (g) poskytuje odbornú pomoc orgánom územnej samosprávy; (h) poskytuje plynulý a vyvážený rozvoj základných divadelných a hudobných druhov, poskytuje záväzné stanovisko k zlúčeniu alebo zrušeniu divadla alebo hudobnej inštitúcie, ktorej zriaďovateľom je samosprávny kraj alebo obec, ak ide o divadlo alebo hudobnú inštitúciu, ku ktorým prešla zriaďovateľská funkcia z orgánu štátnej správy na samosprávny kraj alebo na obec; (i) poskytuje záväzné stanovisko k prevodu zriaďovateľskej pôsobnosti k divadlu alebo hudobnej inštitúcii zo samosprávneho kraja alebo obce dohodu ma iného zriaďovateľa, ak ide o divadlo alebo hudobnú inštitúciu, ku ktorým prešla zriaďovateľská funkcia z orgánu štátnej správy na samosprávny kraj alebo na obec“. Tento zákon poukazuje na možné zriaďovateľské postavenie samosprávy, ktorá je následne v tomto zákone doplnená §4 Samosprávna pôsobnosť na úseku divadelnej činnosti a hudobnej činnosti. V odseku 1 stojí: „Samosprávnu pôsobnosť na úseku divadelnej činnosti a hudobnej činnosti vykonáva (a), samosprávny kraj; (b), obec“.

Následné doplnenie, vzťahujúce sa bezprostredne k postaveniu samosprávneho kraja, nachádzame v Odseku 2 „Samosprávny kraj na úseku divadelnej činnosti a hudobnej činnosti (a) zriaďuje, zlučuje a zrušuje divadlá alebo hudobné inštitúcie; (b) podporuje vybrané okruhy divadelných aktivít alebo hudobných aktivít poskytovaním účelových prostriedkov; (c) kontroluje dodržiavanie hospodárnosti, efektívnosti, účinnosti a účelnosti pri hospodárení s verejnými prostriedkami v ním zriadených divadlách a hudobných inštitúciách; (d) vykonáva kontrolu dodržiavania účelu použitia verejných prostriedkov a osôb, ktorým boli poskytnuté verejné prostriedky na vybrané druhy divadelných aktivít alebo hudobných aktivít; (e) v odbornej oblasti spolupracuje s ministerstvom.

¹⁴ Zákon č. 103/2014 Z. z. o divadelnej činnosti a hudobnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, <http://www.culture.gov.sk/ministerstvo/legislativa/pravne-predpisy-v-oblasti-kultury-19b.html> (prístup 16. 5. 2016).

O špecifikácii úkonov hovorí Odsek 4: „Zriaďovateľ divadla alebo hudobnej inštitúcie podľa odsekov 2 a 3 je povinný oznámiť zriadenie alebo zrušenie divadla alebo hudobnej inštitúcie ministerstvu do 30 dní od ich zriadenia alebo zrušenia“, doplnením je následne Odsek 5: „Zriaďovateľ divadla alebo hudobnej inštitúcie podľa odsekov 2 a 3 je povinný vyžiadať si pred zrušením alebo zlúčením divadla alebo hudobnej inštitúcie pred prevodom zriaďovateľskej funkcie k nim dohodou na iného zriaďovateľa záväzné stanovisko ministerstva, ak ide o divadlo alebo hudobnú inštitúciu, ku ktorým prešla zriaďovateľská funkcia z orgánu štátnej správy na samosprávny kraj alebo obec. Rozhodnutie o zrušení alebo zlúčení divadla alebo hudobnej inštitúcie alebo o prevode zriaďovateľskej funkcie i nim vydané v rozpore so stanoviskom ministerstva je neplatné“.

O pôsobnosti orgánov samosprávy vo vzťahu k divadlám vypovedá §6 Divadlo alebo hudobná inštitúcia v pôsobnosti orgánov územnej samosprávy. V Odseku 1: „Samosprávny kraj alebo obec môže zriadiť divadlo alebo hudobnú inštitúciu ako príspevkovú alebo rozpočtovú organizáciu“. V kontexte slovenských národnostných divadiel je trendom fungovania a finančného zabezpečenia ich postavenie ako príspevkových organizácií, o čom bude ešte poskytnutá informácia. Vo vzťahu k charakteristike práce poskytuje určujúce informácie aj Odsek 2: „Divadlo a hudobná inštitúcia v zriaďovateľskej pôsobnosti orgánov územnej samosprávy sú povinné poskytovať na vyžiadanie vybrané informácie o činnosti svojmu zriaďovateľovi, ministerstvu alebo ním poverenej právnickej osobe“, doplnenie o rozsahu poskytovaných informácií určuje Odsek 3: „Rozsah vybraných informácií, ktoré môže ministerstvo požiadať podľa Odseku 2 a podľa ... ustanoví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydáva ministerstvo“.

O prepojenosti na legislatívu platnú v Európskej únii referuje §17 Záverečné ustanovenie: „Týmto zákonom sa preberajú právne záväzné akty Európskej únie ...“.

Ako už bolo uvedené, národnostné divadlá sú zriaďované samosprávnymi krajinami prostredníctvom zriaďovacej listiny. V súlade s platnou legislatívou je formálna stránka zriaďovacej listiny a jej štruktúra ako dokumentu nasledujúca¹⁵:

Rozhodnutie

- Uvedené zákony v súlade s ktorými je divadlo zriadené.
- Názov a sídlo organizácie - divadla, ktorá sa zriaďuje

¹⁵ Rámcovou predlohou bola zriaďovacia zmluva priamo jedného z národnostných divadiel.

- I. Vymedzenie základného poslania a predmetu činnosti, ďalej štruktúrované do bodov: 1, 2, 3 a body - ak je to potrebné - sú následne delené do odsekov: a, b, c
- II. Forma hospodárenia
- III. Štatutárny orgán – je ním spravidla riaditeľ divadla.
- IV. Vecné a finančné vymedzenie majetku. Divadlo je vymedzené ako právny subjekt hospodáriaci s majetkom, ktorý je upravený v osobitom protokole.
- V. Doba, na ktorú sa organizácia zriaďuje. Na dobu neurčitú od platnosti zriaďovacej listiny.
- VI. Záverečné ustanovenie – vypovedá platnosť predchádzajúcich dokumentov a organizačných materiálov, ktoré určovali chod divadla.

Zákony zahrnuté v zriaďovacej listine §21 a §23 Zákona NRSR č. 303/1995 Z.z. o rozpočtových pravidlách. Tento zákon bol zrušený zákonom, ktorý je priblížený v texte (teda Zákonom NRSR č. 103/2014 Z.z. o divadelnej činnosti a hudobnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.) §12 ods. 3 Zákona NRSR č. 384/1997 Z.z. o divadelnej činnosti v znení č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky a v súlade so zákonom č. 302/2001 Z.z. o samospráve a vyšších územných celkov.

Medzi obsahové špecifiká tejto Zriaďovacej listiny patrí aj to, medzi základné poslanie a predmet činnosti okrem iných aktivít patrí aj prepravná činnosť či požíčovanie kostýmov. Všetko v intenciách bodu 1 Zriaďovacej listiny. Zmluvnými stranami sú divadlo a príslušný samosprávny kraj.

Ústavnou normou, ktorá umožňuje fungovanie divadelných inštitúcií národnostných menšín, je čl. 10, ktorý chráni právo na „slobodný rozvoj, využívanie a ochranu ruského jazyka a iných jazykov národnostných menšín na Ukrajine“¹⁶. O tomto sa taktiež hovorí v *Základoch zákonov Ukrajiny o kultúre* (čl. 4)¹⁷. Na základe zákona *O národnostných menšinách na Ukrajine* štát garantuje všetkým národnostným menšinám právo na národnostno-kultúrnu autonómiu, ktorá zahŕňa aj uspokojenie potrieb v oblasti umenia (čl. 6)¹⁸.

Základným právnym dokumentom pre fungovanie divadelných kultúrnych inštitúcií je Zákon Ukrajiny *O divadlách a správe divadiel* č. 2505-IV z 31. mája 2005. V dikcii tohto zákona a hlavne jeho čl. 7, dôvodom pre

¹⁶ *Конституція України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141), <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (prístup 16. 5. 2016).

¹⁷ *Основи законодавства України про культуру*, <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2117-12> (prístup 16. 5. 2016).

¹⁸ *Закон України «Про національні меншини в Україні»*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (prístup 16. 5. 2016).

vznik divadiel je „*sociálno-ekonomické, národnostné* (zvýraznenie naše), *kultúrno-umelecké potreby regiónov a dostatočné umelecké, kádrových a materiálno-technické možnosti*“¹⁹. Je pozoruhodné, že zmena „*žánrovej orientácie, jazykového statusu* (zvýraznenie naše) *divadla*“ je možné iba so súhlasom Ministerstva kultúry Ukrajiny (čl. 16).

Divadelné inštitúcie Ukrajiny vznikajú a realizujú svoju činnosť vo forme štátneho alebo komunálneho vlastníctva. Divadla, ktoré vzniknú ako súčasť podnikov, inštitúcií, organizácií či učebných inštitúcií, nepodliehajú štátnej registrácii (čl. 9 spomínaného zákona).

Ústredným orgánom výkonnej moci, ktorý zabezpečuje formovanie štátnej politiky v oblasti kultúry a umení je Ministerstvo kultúry Ukrajiny. Práve v rámci tohoto ministerstva sa: 1) formuje štátna politika v oblasti divadiel a ich správy; 2) realizuje organizačno-metodické vedenie správy divadiel; 3) formujú požiadavky ohľadom štátneho štatistického zisťovania divadiel a ich činností; 4) vytvárajú špecializované organizačné štruktúry pre vedecko-metodické a materiálno-technické zabezpečenie divadiel; 5) organizujú vedecké výskumy v oblasti divadelnej vedy; 6) realizuje štátna politika v oblasti divadla a správy divadiel; 7) organizuje výuku a odbornú prípravu hereckého a umeleckého personálu divadiel; 8) realizuje kontrola činnosti divadiel, ktoré sú zriadené a sú vo vlastníctve štátu alebo v komunálnom vlastníctve (čl. 18 Zákona).

Na druhej strane orgány štátnej správy (oblastné štátne administrácie) a orgány miestnej samosprávy (oblastné rady) spoločne z inými zriaďovateľmi sa podieľajú na koordinácii činnosti štátnych a komunálnych divadiel v súlade s právnymi predpismi (čl. 19 Zákona). Napríklad Zakarpatské oblastné maďarské dramatické divadlo ako právnická osoba, je neziskovou kultúrnou inštitúciou, existujúcou vo forme komunálneho vlastníctva, ktorá podlieha odboru kultúry Zakarpatskej oblastnej štátnej administrácie (rozhodnutie výkonného výboru Zakarpatskej oblastnej Rady ľudových poslancov č. 702 z 4. decembra 2008).

Priame vedenie akejkoľvek divadelnej kultúrno-umeleckej inštitúcie na Ukrajine sa realizuje prostredníctvom riaditeľa (generálneho riaditeľa) a umeleckého vedúceho (alebo hlavného režiséra), ktorý získava zmluvu na dobu piatich rokov.

¹⁹ Закон України «Про театри і театральну справу», <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2605-15> (prístup 16. 5. 2016).

Financovanie národnostných divadiel na Slovensku a na Ukrajine.

V otázke financovanie, ako to bolo už uvedené, predstavujú v prostredí Slovenskej republiky národnostné divadlá príspevkové, nie rozpočtové organizácie. Na financovaní sa podieľajú aj tržby získané z predaja vstupeniiek na predstavenia a to približne vo výške 10% zo všetkých príjmov divadla.

Súčasnou možného financovania sú aj sponzorské dary, ktoré ale nepredstavujú zásadnú časť príjmov národnostných divadiel.

Jednou z možností financovania je aj podpora Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, ktorý funguje pri Úrade vlády Slovenskej republiky. V kompetencii tohto úradu je poskytovanie finančných grantov na činnosť a podporu jednotlivých tvorivých činností.

Ďalšou z možností financovania národnostných divadiel a podpory ich tvorivých činností je Fond podpory kultúry zriaďovaný priamo Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Na základe vypracovaných žiadostí poskytuje finančnú podporu tvorby.

Špecifickým spôsobom, ktorým je možné prispieť k financovaniu chodu a k podpore tvorivej činnosti národnostných divadiel je fungujúce občianske združenie. Takáto organizácia na základe žiadosti a jej následného schválenia môže každoročne žiadať platcov dane o poukázanie 2% z daní vo svoj prospech. Tento príjem predstavuje najmenšiu časť príjmov divadiel.

Financovanie divadelných inštitúcií na Ukrajine, vrátane národnostných, upravuje Časť 3 *Financovanie a hospodárska činnosť divadiel* (čl. 14-17) Zákona Ukrajiny *O divadlách a správe divadiel*. Zákon definuje 5 finančných zdrojov pre divadlá: 1) štátny rozpočet Ukrajiny; 2) rozpočet Krymskej autonómnej republiky; 3) miestne rozpočty; 4) financie podnikov, inštitúcií, organizácií, občan a občianskych združení; 5) doplnkové finančné zdroje, ktoré zákon nezakazuje (príjmy za lístky, príjmy za objednané práce, sponzorské príjmy a pod.).

Národnostné divadla majú právo realizovať jednak hlavné (umelecké, nekomerčné) ale aj doplnkové (komerčné) hospodárske aktivity. Majetok štátnych divadiel je vlastníctvom štátu a divadlá s ním môžu disponovať iba v rámci hospodárskej správy alebo v rámci právomocí operatívneho riadenia. Divadlá, ktoré sú financované zo štátneho rozpočtu alebo z miestnych rozpočtov, nie je možné privatizovať, zmeniť ich profiláciu alebo využívať na iné účely než na aké boli zriadené (čl. 16 Zákona).

Zdrojmi financovania Zakarpatského oblastného maďarského dramatického divadla sú najmä: 1) financie oblastného rozpočtu vyčlenené pre

potreby divadla; 2) príjmy z poskytovania platených služieb; 3) príjmy z predaja lístkov na divadelné predstavenia; 4) príjmy a majetok získané za práce, ktoré realizuje divadlo na objednávku právnických a fyzických osôb; 5) príjmy z realizácie suvenírných produktov a vydavateľskej činnosti zameranej na dejiny, teóriu a divadelnú prax; 6) príjmy získane za video a foto snímky, rozhovory realizované pri dodržaní autorských práv a (alebo) podobných práv a noriem Civilného kódexu Ukrajiny; 7) odmena (kompenzácia) za využitie majetkových práv duchovného vlastníctva, ktoré patria divadlu a boli poskytnuté v rámci špeciálne zmluvy; 8) sponzorské príjmy, dary, dobrovoľné príspevky v zahraničnej mene od podnikov sídla ktorých sú mimo Ukrajiny (euro, US doláre, maďarské forinty a pod.); 9) iné zdroje ktoré nezakazuje zákon. Výrazná časť takýchto príjmov od rok 1993 bola použitá na rekonštrukciu starej budovy v meste Berehovo na ul. Mukačevská 1, v ktorej sa nachádzajú priestory divadla²⁰. Z oblastného rozpočtu, poskytnuté zdroje postačujú iba na platy hercov. Z finančných dôvodov už dlhšiu dobu Berehovské maďarské divadlo využíva prax spoločných predstavení s maďarskou stranou. Umeleckými partnermi berehovčanov sa stali Debrecénske divadlo Nemzeti Színház Csokonai a Zámocké divadlo z mesta Gyula²¹. Táto politika viedla k značnej popularite divadla v zahraničí, v prvom rade na území susedného Maďarska. Maďarské štátne ocenenie v oblasti divadla Jászai Mari, získal bývalý hlavný režisér divadla, zaslúžilý umelec Ukrajiny A. Vidňanskýj, herci divadla Ž. Trill, N. Sič, A. Krištan, J. Rac.

Ako ukazuje prax, činnosť divadiel Ukrajiny vo finančnej rovinne je stratová. Napríklad na udržanie divadiel v rokoch 2007-2008 a v II. kvartáli roku 2009 bolo z rôznych rozpočtov poskytnutých skoro 800 mil. hrivien (z toho zo štátneho rozpočtu viac ako 250 mil. hrivien, z miestnych rozpočtov – 530 mil. hrivien), pričom celkové príjmy z ich hlavnej činnosti predstavoval iba 155,2 mil. hrivien. Príjmy Národného akademického divadla ruskej drámy L. Ukrajinky tvorili z 80% dotácie zo štátneho rozpočtu. Hrubý objem mzdového fondu v rámci rozpočtovej štruktúry divadiel predstavuje 70-80 %²².

Spolu s tým, pracovníci štátneho kontrolno-revízneho úradu Ukrajiny poukázali na celý rad porušení pri výpočte a vyplácaní miezd pracovníkov,

²⁰ Informácia od Márie Šjutev, vedúcej literárno-dramatickej sekcie Zakarpatského oblastného maďarského dramatického divadla (26. 7. 2016).

²¹ Нитка В.: *Як угорський театр з Берегова обвів кризу навколо пальця, скориставшись класичними засадами кооперації*, <http://zakarpatty.net.ua/News/78385-IAK-uhorskyi-teatr-z-Berehova-obviv-kryzu-navkolo-paltsia-skorystavshys-klasychnymy-zasadamy-kooperatsii> (prístup 16. 5. 2016).

²² Дмитренко Г.В.: *Механізми забезпечення ефективності фінансового контролю в діяльності національних театрів України*, <http://www.stationline.org.ua/pravo/28/998-mexanizmi-zabezpechennya-efektivnosti-finansovogo-kontrolyu-v-diyalnosti-nacionalnix-teatriv-ukra%D1%97ni.html> (prístup 16. 5. 2016).

absenciu štandardných zamestnaneckých noratívov, nevytvoreniu náležitej kontroly zo strany vedenia divadiel pri realizácii podmienok dohôd v procese realizácie rekonštrukčných prác, ktoré viedli k navyšovaniu ich objemov a ceny, prenajímanie priestorov divadiel bez zmluvných dohôd a pod.²³

Vyriešenie finančných problémov podľa slov hlavného režiséra Zakarpatského oblastného divadla drámy a komédie (Mukačevo) Je. Tyščuka je možné prostredníctvom: 1) zapojenia sponzorských zdrojov pri vytvorení reklamnej produkcie a pri nadobúdaní dôležitého vybavenia (zvuk, svetlo, dekorácie a pod.); 2) výmeny skúseností medzi divadelnými režisérmi národnostných divadiel (napríklad medzi Divdlom Alexandra Duchnoviča v Prešove a Zakarpatským oblastným divadlom drámy a komédie z Mukačeva; 3) realizáciou profesných vzdelávacích kurzov a pod.²⁴. Napríklad režisér z Mukačeva Je. Tyščuk je na Ukrajine všeobecne známy svojimi profesnými vzdelávacími kurzami *Biomechanika podľa metódy V. Mejercholda*, ktoré by stálo zato rozšíriť aj v najbližších susedných krajinách (Slovensko, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko).

Takýmto spôsobom, v inštitucionálnej rovine, divadlá národnostných menšín na Ukrajine nemajú špeciálne, doplnujúce zvýhodnenia. Tieto, tak ako všetky divadelné inštitúcie, vznikajú a su financované na základe Zákona Ukrajiny *O divadlách a správe divadiel*. Výsledkom politiky minulej sovietskej éry, sa na Ukrajina najdynamickejšie rozvíjajú ruské profesionálne divadlá. V priebehu posledných dvoch rokov sú niektoré, vďaka okupácii Krymu a vojnovým operáciám na Východe Ukrajiny, oddelené od ukrajinského kultúrno-umeleckého života.

Medzi predstaviteľmi najpočetnejších národnostných menšín na Ukrajine sú niektoré menšiny prakticky vylúčené z divadelného umenia (s výnimkou amatérskych divadiel). Ide o Bielorusov, Moldavčanov a Rumunov. Zároveň však vyvíjajú svoju divadelnú činnosť kultúrno-umeleckí odborníci medzi rómskou národnostnou menšinou (Kyjev), bulharskou menšinou (Odesa) a poľskou menšinou (Lvov). Dynamicky sa rozvíja divadelné umenie medzi maďarskou národnostnou menšinou s centrom v Berehove (Zakarpatská oblasť).

²³ Tamže

²⁴ Informácia od hlavného režiséra Zakarpatského oblastného divadla drámy a komédie (Mukačevo) Eugena Tyščuka (8. 9. 2016).

Odporúčania

Pre možné efektívne fungovanie národnostných divadiel a umeleckých súborov, ktoré spadajú pod priamu správu samosprávnych krajov existuje permanentná potreba existencie viazanosti prostriedkov, prichádzajúcich zo štátneho rozpočtu v prospech samosprávnych krajom, práve na takúto divadelnú činnosť. Objavujú sa viaceré hlasy, ktoré zdôrazňujú to, že absencia takejto účelovej viazanosti finančných prostriedkov by mala za následok výrazné ohrozenie činnosti týchto divadiel a aj umeleckých súborov. Je možné stretnúť sa s presvedčením, že za iných okolností by samosprávne kraje, v mene nejakých kultúrnych či iných hodnôt neboli ochotné vynakladať prostriedky na takúto činnosť a preferovali by iné rozpočtové kapitoly. So záujmom podporovať hodnotnú a kulturotvornú činnosť národnostných divadiel sa mal spájať aj záujem prispieť k finančnému zabezpečeniu ich chodu a napredovaniu.

Na zákonodarnej úrovni (*Koncepcia štátnej etnonárodnostnej politiky Ukrajiny*, *Zákony Ukrajiny O národnostno-kultúrnej autonómii na Ukrajine* a *O národnostných menšinách na Ukrajine*) by mal byť definovaný termín *divadla národnostných menšín Ukrajiny*, ako aj jeho funkčné špecifiká v kontexte divadiel národných (štátnych), oblastných, mestských, akademických, hudobno-dramatických, drámy a komédie, divadlami-štúdiami, divadlami jedného herca, bábkovými divadlami a pod.

Optimalizovať výšku finančnej podpory divadelných inštitúcií národnostných menšín zo štátneho a miestneho rozpočtu, v závislosti od výsledkov ich činnosti a výške ich príjmov, a to tým spôsobom, že sa ustanovia zodpovedajúce kvóty na úrovni Ministerstva kultúry Ukrajiny (Odbor pre cirkevné a národnostné otázky).

Rozširovať a preberať skúsenosti zo získavania doplnkových zdrojov (fundraising), personálnym manažmentom a marketingom najlepších divadelných inštitúcií národnostných menšín Ukrajiny, v prvom rade Zakarpatského oblastného maďarského dramatického divadla (Berehovo).

V kontexte národnostných menšín je pomerne problematické vymedzenie takeého zásadného pojmu akým je národnostná menšina. Zvláštnu snahu o isté elegantné východisko no a zároveň aj zdôraznenie problematickosti zachytáva aj táto formulácia z *Výkladová správa k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov*²⁵. V bode 18 nachádzame formuláciu: „Termín „menšina“ sa vzťahuje na situácie, ak jazykom hovoria osoby, ktoré nie sú koncentrované na špecifickej časti územia štátu alebo ak nimi

²⁵ *Výkladová správa k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov*, https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov (prístup 16. 5. 2016).

hovorí skupina osôb, ktorá je síce koncentrovaná na časti územia štátu, ale je početne menšia ako obyvateľstvo tohto regiónu hovoriace majoritným jazykom štátu. Obidve prídavné mená sa teda vzťahujú na faktické kritériá a nie právne, v každom prípade sa vzťahujú na situáciu v danom štáte (napríklad menšinový jazyk jedného štátu môže byť v druhom štáte jazykom väčšiny).“ To je priestor na diskusiu a z nej plynúce zásadné riešenia. Zásadné kroky spojené s menšinovou (a to nielen kultúrnou) politikou zásadne závisia od vymedzenia tohto pojmu. Možným stimulom smerom k riešeniam a otvorenosti na spoluprácu a aj integráciu by mohla byť myšlienka Thomasa Hyllanda Eriksena „štátne hranice nie sú, nikdy neboli a nebudú identické s hranicami kultúrnymi“²⁶.

²⁶ Citované podľa Knopová, E.: c. d., s. 93.

